

Karl Kraus

A kínai nagy fal (válogatás)

Fordította és a szövegeket gondozta: Purkarthofer Benedek¹

Folytatódik az *Initium* Karl Kraus (1874–1936) írásainak szentelt sorozata. Az alábbiakban újabb négy szöveg olvasható az osztrák szerzőtől, amelyek első alkalommal jelennek meg magyarul. Akárcsak a folyóirat előző, 2023-as számában közölt tárcák, ezek is a Kraus által összeállított *Die chinesische Mauer* című kötetből származnak,² tárgyukat tekintve pedig kultúrkritikainak nevezhetők. Érdekességüket nem a bennük kigúnyolt események és emberek adják, hiszen ezek jelentős része mára elvesztette aktualitását, hanem az, hogy rávilágítanak arra a hihetetlen kitartásra, amivel Kraus ostorozott mindent, amiben képmutatást, haszonlesést vagy fennhéjázást szimatolt. Gyakran lehet az az érzésünk, hogy felháborodásának mértéke nincs összhangban az azt kiváltó okokkal, amitől megfogalmazásai hol komikusnak, hol kegyetlennek hatnak. Ám ilyenkor jusson eszünkbe, hogy Kraus már ezekben az írásaiban is arra gyakorol, hogy a maga idejében olyan szörnyetegekkel vegye fel a harcot, mint az állami propaganda, a háborús örület és a nácizmus.

¹ Purkarthofer Benedek a MOME doktorandusza. Elérhetősége: ben.purkarthofer@gmail.com.

² A fordítás alapjául e kötet harmadik, javított kiadása szolgált (Karl Kraus: *Die chinesische Mauer*. Leipzig: Verlag der Schriften von Karl Kraus [Kurt Wolff] 1917). A válogatás első része itt olvasható: <https://ojs.elte.hu/initium/article/view/7672>.

Zene- és színházkiállítás³

1907. december

Az isteni világrendbe vetett bizalmát kizárólag úgy tudná megőrizni az ember, ha az ostobaságot nem irányító elvként, a gonoszságot pedig nem öncélként képzelel el, hanem úgy, hogy egyenlő jogokkal bírnak, és egymást kölcsönösen megbénítják. Amikor a korlátoltság uralma feletti kétségbeesés fizikai fájdalomba megy át, még mindig ott van a remény, hogy az egyszer a vásottság prédája lesz. És hogy az aljasságnak az együgyűség szab jótékony határokat. Az emberi gyengeségeknek ez a harmonikus kiegyenlítődése még idehaza is leköthetné az esztétikai szemlélődést, ha csirkefogóink nem lennének olyan hülyék, a hülyéink meg akkora csirkefogók. De zene- és színházkiállításunk emlékének feldolgozásában semmiféle hit vagy filozófia sem segít.

Hová menekülünk a romlás elől, ha az lázálomszerű rémképekben tör ránk? Azok az élmények, amelyeket más égővek alatt könnyedén elviselnénk, itt öngyilkosságra ösztönöznek; ami máshol hiba, itt katasztrófa; itt a mulasztás – esemény. Hogy polgáraink gomblyuka továbbra is a szociális törekvéseket elnyelő fekete lyuk, abba akár – nagy nehezen – bele is törődhetne az ember egy olyan korban, amikor a gépek egyre bonyolultabbak, az agyak meg egyre primitívebbek lesznek. De micsoda szánalmas kicsinyítésben látszik az emberi nevetségesség a bécsi nagyító alatt! Hiúságunk egy színészekről készült fényképekből és egy gramofonnal zene- és színházkiállítást csináló vállalkozó bűvkörébe került, méghozzá olyan gyorsan, mint a puszták népének világismerete annak az idegenébe, aki azzal traktálja őket, hogy a koronaherceg él, a császár pedig jóváhagyta, hogy hamis pénzt hozzanak forgalomba.

Van-e a nagyravágyásnak annál szomorúbb fajtája, mint amikor valaki bizottsági tag akar lenni? Hát nem rosszabb-e ez még az egyletesdinél is? Az egyletesdi kiutat jelent az önmagában kételkedő ostobaság számára, amely tükörképe helyesléséből merít magabiztosságot, és akkor ébred egyéni értékének tudatára, ha másokban is a maga tulajdonságait látja. Mindez ártalmatlan a nyárspolgár kiirthatatlan bizottság-alakító hajlamához képest. A bizottság az a forma, amelyben a nyárspolgár egyéni értéke elválik a külvilág háttérétől. Ami az egyletesdit játszóknak a szerénység mentőkötele, az a bizottsági tag számára a nagyzási hóbort mézesmadzaga. Az egyesület a család meghosszabbítása – a bizottság alapjaiban rengeti meg a társadalmat. A bizottsági tagok által saját környezetükben okozott szerencsétlenség végösszegét még csak megbecsülni sem lehet, a cél pedig, amit eszközként használnak saját értéktelenségük

³ Musik- und Theaterausstellung. In: Karl Kraus: Die chinesische Mauer, 185–193.

láthatóvá tételéhez, távolról sem nevezhető jótékonynak. Minthogy azonban ezen kívül jobbra semmilyen más eszközzel sem rendelkeznek, olyan események szemtanúi lehetünk, amelyek kínossága már-már lekörözi kiötlőik nevetségességét. Tisztán esztétikai élvezet nem származhat ebből, Nestroy⁴ viszont erre azt mondaná, hogy a bizottság-alapítási ambíció pizslicsáré volta ellenére is kitermeli a maga kis nemezseit és válságait. Márpedig Nestroy jól ismerte a bécsi nyárspolgárság fontoskodását, azon embertípusét, amely annyira akarta, hogy történjen valami, hogy jóformán megállította az idő kerekét. Annak a kiállításnak a története, amelyet ünnepélyes „kihívásokkal” nyitottak meg, s amelynek egyetlen kivehető célja a költségvetési hiány volt, hogy végül annál is rövidebb idő alatt zárják be, mint amennyire egy átlagos botránynak szüksége van ahhoz, hogy híre menjen, bohózatba illik, és hogy még nem dolgozták fel, az ugyanúgy Bécs szellemi hanyatlásáról tanúskodik, mint ötszáz-ötszáz előadás a *Varázskeringő*ből és a *Víg özvegy*ből.⁵ E bécsi bohózat rövid élete során kizárólag a kiállítók érintő rendelkezésekről esett szó, a kiállítás elrendezéséről egyszer sem. A megnyitót kísérő fülsértő zajok közül az egyik a tiszteletbeli elnök ordítása volt: „Akkor mit is beszéltünk? Asszed, ötszázért ilyen banzájt kaptok? Ezret mondtam!” Ennek ellenére Bécs alpolgármestere a beszédében azt hangsúlyozta, bízik benne, hogy a kiállítás nemcsak a színházi élet, hanem a nép erkölcsi és szellemi felemeléséhez is hozzá fog járulni. Szavait elnyelte a kalapálás és a kopácsolás, ugyanis a zenei és színházi élet fejlődését illusztrálni hivatott tárgyak némelyikén még dolgoztak, és épp ekkor töltöttek fel pár vitrint bőröndökkel, mézeskalácsokkal, hajtűkkel, lámpákkal és tisztasági pelenkákkal. Kis híján még ezt a procedúrát is megzavarta volna a veszekedő kiállítók bizottsági szobából kiszűrődő lármája, ezt azonban túlharsogta a nemzeti dalt játszó gramofon, amelynek csak a kiállítás bezárásának köszönhetően nem húzták el a nótáját.

A rendőrség végignézte az egészet; és nem vette észre, hogy ő volt az egyetlen. Egyébként amatőr előadásokra is sor került; ezekre viszont legalább emlékezni fogunk egy rejtélynél fogva: mik azok a „Benke-estek”?⁶ Mi, bécsiek akaratlanul is ott bábáskodunk a dicsőség felett, amely világhírhez segíti egy-egy bizottsági tag – egy kézsorongató, egy résztvevő, egy jelen- és távollévő – nevét. Elménk már nem védekezik az újságok helyi rovatának rettenetes nomenklatúrája ellen, és végül már feneketlen mélységnek hisszük, hogy e népszerűségnek

⁴ Johann Nepomuk Nestroy (1801–1862) osztrák drámaíró, a bécsi népszínmű mestere. A 20. század elején újra megelégnék az érdeklődés darabjai iránt, amiben Kraus fontos szerepet játszott.

⁵ Oscar Straus (1870–1954): *Varázskeringő* (1907); Lehár Ferenc (1870–1948): *A víg özvegy* (1905). Népszerű operettek a századforduló utáni Bécsben.

⁶ Hermann Benke (1866–1937) osztrák színész. Karrierjét amatőr színjátszóként kezdte, valószínűleg erre utal Kraus is az előző mondatban. Előadóestjei hatalmas népszerűségnek örvendtek.

semmi alapja sincs. Bécs az olyan személyiségek melegágya, akik közkedveltségüket népszerűségüknek köszönhetik. „Hiszen mi már ismerjük egymást”, mutatkoznak be nagy kedélyesen, ahhoz pedig hosszú időre van szükség, hogy újra ismeretlenné váljanak. Így ontotta magából a hírneveket a zene- és színházkiállítás, amelyek örökre velünk maradnak, ha nem avatkoznak közbe még időben. Minden olyan magától értetődően és magabiztosan történt, hogy az ember csak akkor merte feltenni azt a kérdést, hogy mégis mik azok a „Benke-estek”, mikor már az egésznek vége volt. Az esteket nevezték el róla, vagy őt az estekről? Mert kezdetben vala a „Benke-ünnep”, amely megvetette Benke úr hírnevének alapjait. Ezt követően választották meg a zene- és színházkiállítás tiszteletbeli elnökének, majd benyújtotta ezerkoronás igényét, mely összeg tudniillik nem tiszteletbeli elnökként, hanem „négy Benke-est” megtartásáért illette meg. Képzeltük, milyen módfelett nehéz dolog megtartani az efféle esteket. „Azt a javaslatot tettem”, írta Benke úr, „hogy állapítsanak meg nekem a négy estért (látvány, rendezés, reprezentációs kötelességek és Benke-estek) egy esténként ötszáz koronás honoráriumot.” Vagyis egy efféle rendezvény értéke nem pusztán a művész munkájának, hanem a Benke név használatának függvénye is. Hiszen van benne valami plusz, ami a Sonnenthal-estekből hiányzott.⁷ „Az általam rendezett Benke-est”, mondta Benke, „elvileg vonzóvá tette volna a kiállítást”, azonban sajnálatos módon, mondta Benke, „a kiállítás rossz benyomást keltett, ezért a Benke-est sem aratott akkora sikert”, mint korábbi Benke-estjei. Ezen a ponton teljességgel lényegtelen, hogyan vágja át Benke úr a főmuftit, ahogy az is mellékes, hogy a honoráriumot tiszteletbeli elnökként vagy a munkájáért kapta, sőt még az sem érdekel senkit, hogy a kiállítás szervezője jól vagy rosszul könyvelte-e el ezt az összeget. Az egyetlen kínos dolog itt az, s ezen képtelenség felülemelkedni, hogy az ember egy olyan városban él, ahol Benke-estek vannak. És ahol az emberek úgy veszik, hogy az, aki be tudja bizonyítani, hogy nem egy tiszteletbeli pozíció betöltőjeként, hanem a Benke-estek megtartásáért fogadott el pénzt, már tisztázta is magát. Ez a város egykor Wolter sikolyától⁸ volt hangos, csak hogy a Wolter előbb harapta volna le a nyelvét, mint hogy Wolter-sikolyról beszéljen. De annak érdekében, hogy a Benke-estek is divatba jöjjenek, mintegy a haladás jegyében, illetve a kulturális vívmányok általános tényerésével párhuzamosan, Bécsben kiállítási színpadot állítanak fel; és amikor az alpolgármester a nép erkölcsi és szellemi felemelkedését helyezi kilátásba, a rendőrfőkapitány azzal a reménnyel kecsegtet, hogy az ember végre „megint nyugodt szívvel viheti majd színházba fiait és lányait”, és meg van róla győződve, hogy a Benke név valamiféle dramaturgiai programot jelöl.

⁷ Adolf von Sonnenthal (1834–1909) osztrák színész.

⁸ Charlotte Wolter (1834–1897) szenvedélyes alakításairól és hangjáról ismert színésznő.

És ha nem szeretnénk, hogy a színházművészet a rendőrség zaklatásának legyen kitéve, azt végképp nem szeretnénk, hogy „az állami szervek Benke úr színházát teljes körű támogatásukról” biztosítsák. A rendőrség kiállításszervezőket próbál fölön csípni, és feladja azt az ambícióját, hogy dramaturgok nyomára bukkanjon. Épp olyan kevésbé érdekli a nagyvárosi polgárság erkölcsi megtisztulása, mint az, hogy vidéki hősi alkalmas-e ennek elősegítésére.⁹ Kénytelenek vagyunk beletörődni, hogy néhány kotnyeles alak a figyelmes állami szervek szeme láttára teszi nevetségessé Bécszet a külföld előtt – a külföld nem ismert tartománya előtt, melyből nem tér meg utazó, ha már járt nálunk.¹⁰ Azoknak az állami szerveknek a szeme láttára, amelyek nem vigyáznak polgáraik pénztárcájára, amely túl könnyen nyílik meg a kiállításszervezők előtt. Az ember legszívesebben végezne magával, amikor megtudja, hogy hozzáértő helyeken ennek a pár vásári majomnak a rendezvényével szemben etikai várakozásokat támasztanak. De szellemi értelemben Bécs alaposan rászolgált erre a megaláztatásra azzal, hogy belépett az agyalágyultságnak abba a kettős szövetségébe, amelyet a *Víg özvegy* és a *Varázskeringő* jelent. A bécsi népszínház tőzsdei spekulánsok karmai közé került, a jelenlegi állapotokat pedig tökéletesen leírja, hogy a humor országunkból való távozását, amely Girardi¹¹ költözésével vált véglegessé, mindenki szó nélkül hagyta, miközben az újságok egy dalolászó kereskedősegéd üzelveivel vannak tele. Az írogató kereskedősegéd viszont még a Viktor Leon-kultúra¹² diadalát is a színház iránt megnövekedett érdeklődés bizonyítékaként veszi védelmébe, amiben a „gazdasági csúcskonjunktúra” jelét látja. Ó, ez a mi mindent rózsaszínben látó nemzetgazdaságunk, amely a librettóuzsorások irigylésre méltó jólétét kiterjeszti az éhhalál küszöbén is a „Bamba, bamba gyászvitéz”-t éneklő lakosságra.¹³ Mi történik majd, ha a marhahús egyre drágább, az özvegy meg egyre vígabb lesz? Akár esztétikai élvezettel is követhetnénk a fejleményeket, csak ne volnának a csirkefogóink olyan hülyék, a hülyéink meg olyan ócskák. Ennek így vagy úgy egyszer vége lesz. Egyszer még megbosszulja magát a kultúrák szennyéből összehordott katyvasz. Egymásnak esik a bécsiek lelkében a házmester és a zsidó, az alpesi és a horvát. Még egy hajóút a Férfidalárda részéről, és végünk van. Még egy zene- és színházkiállítás, és lehúzzhatjuk a rolót. Ránk szegeződik Európa tekintete – hogy megnézzék, errefelé hogyan mennek a dolgok, már tettek is egy próbát a *Varázskeringő*vel és a *Víg özvegy*vel. Egykoron, azokban az időkben, amikor az élet még

⁹ Benke kiválóan beszélt a különböző osztrák dialektusokat, így gyakran kapott meghívást népies darabok szerepeire.

¹⁰ William Shakespeare: Hamlet (Arany János fordítása nyomán).

¹¹ Alexander Girardi (1850–1918) osztrák színész, énekes.

¹² Viktor Léon (1858–1940) írta a *Víg özvegy* librettóját.

¹³ A *Víg özvegy* egyik betétdala a *Dal a bamba gyászvitézről*.

nemes, a művészet jó házból való volt, amikor még a gyengeelméjűségben is volt báj, a simliskedésben pedig stílus, így daloltak Bécsben: „Süssön bár mégoly szépen a Nap”.¹⁴ Igazából viszont csak most fog lemenni, a szarkák károгása közepette, amik rárepülnek az aranyra, de nem vájják ki egymás szemét. Lassan beesteledik. Benke-esteledik.

¹⁴ „Süssön bár mégoly szépen a nap, egyszer csak le kell mennie.” Idézet Ferdinand Raimund (1790–1836) *Das Mädchen aus der Feenwelt oder Der Bauer als Millionär* című tündérvjátékából. (Kristó Nagy István fordítása a *Bölcsességek* könyvből.)

A díszmenet¹

1908. március

Tudom, tudom – Bécsben ablakokat
S erkélyeket béreltek már sokan...
Csatát veszthettem volna csúfosan,
De azt a bécsiek meg nem bocsátják,
Hogy értem egy látványtól estek el.
Wallenstein²

A várakozás a tetőpontjára hágott. Harminc éve nem látott már díszmenetet a város. Így hát a politika történetének utolsó évtizedei sivár egyhangúságban teltek. Azok az események, amelyeken az ember nem lehet jelen, és amelyeket se látni, se hallani nem áll módjában, egyedül a fantáziára hatnak, és így azt a hatást érik el, hogy elképzelhetetlennek tűnnek. A nemzetek viszálykodása csak akkor volt képes érdeklődést kiváltani, ha utcai zavargások képében jelentkezett, a lakosság pedig minden alkotmánysértésre csak ásítózott, mert lavinarobajt várt ott, ahol végül egy kettétépett papírlapot sem látott. A közélet immár nem nyújtott változatosságot. Az emberek annyira ki voltak éhezve, hogy még azokat a helyeket is tűvé tették meglepetés után kutatva, ahol kizárt volt, hogy bármit is találjanak. Ha valaki megállt, és felpillantott egy ház tetejére, biztosan nagyobb közönségre számíthatott, mint az az agitátor, aki az új kereskedelmi egyezmény káros voltáról akart beszélni a köré gyűlteknak, és az ember szívesebben vette, ha előbbi tette lóvá, mint ha utóbbi térítette jobb belátásra. Csakis a közvetlen dolgok hatottak a nép életszemléletére, azt pedig statisztikailag kimutatták, hogy akkoriban azonos számú előfordulás esetén egy megbotlott konfliktus nagyobb feltűnést keltett, mint egy megdöntött kormány. Mivel közélet nem volt, végül a magánéletet kellett közszolgálatba állítani, majd gondoskodtak róla, hogy vasárnaponként minden polgár megtudja, milyen csirke fő a szomszéd fazekában. Az öntudatot már csak a hiúság, a szociális érzéket pedig csak a kíváncsiság tartotta életben; ha szerencsésen párosultak ezek az ösztönök, egy minden ellentétet magába olvasztó tulajdonságot adtak ki – a hűséget. A lakosság arról értesült az újságokból, hogy az állam ügyeiben minden a feje tetején áll, így e nehéz időkben még nagyobb bizalommal nézett fel az uralkodó alakjára, akiről azt állították az újságok, hogy ő testesíti meg az egység eszméjét. Az állampolgárok szürke hétköznapjaiba csak a patriotizmus volt képes némi színt vinni, amely minden teherre iát mond. A patriotizmus olyan érzés, melynek esetében a kíváncsiskodás sokkal kifizetődőbb, mint például a trón előtti férfi-fenség

¹ Der Festzug. In: Karl Kraus: Die chinesische Mauer, 248–257. 1908-ban Ferenc József uralkodásának hatvanadik évfordulója alkalmából Bécsben ünnepi eseménysorozat került megrendezésre.

² Friedrich Schiller: A két Piccolomini (Áprily Lajos fordítása). Kraus kihagyással idéz.

esetében,³ ráadásul a kétségtelenül nagyobb feltűnést keltő forradalmak olyan kellemetlenségekkel járnak, amelyek a hazafias tüntetéseket elkerülik. Van azonban még egy, a patriotizmussal közeli rokonságban álló érzés: ez pedig a külföldi uralkodók iránti szeretet. Mikor látogatóba jönnek, rengeteg a látni- és hallanivaló, az alapot pedig, amelyre szépen csendben bizottságot és a világ folyását megakasztó sorfalat állítanak fel, a politikai határokat nem ismerő hűség biztosítja. De mennyi értékes kíváncsiskodás ment már kárba efféle alkalmakkor, milyen keveseknek adatott meg mostanáig, hogy saját szemükkel győződhesse meg arról, vajon a potentátok valóban olyan ruganyos léptekkel hagyták el vasúti kocsijukat, mint azt a hagyomány tartja. Az ember jóhiszeműen elhitte, különben meg beérte azzal, hogy a biztonsági őrök visszaszorították, amikor a magas rangú vendég, az uralkodó oldalán ülve, nyitott – vagy kedvezőtlen időjárás esetén zárt – kocsiban húzott el előtte. Ezek azok a pillanatok, amikor a szerb udvari beszállítók lelke a fellegekben jár, amikor az ember magába száll és ráébred, miért és mi végre is lett tiszteletbeli konzul, és amikor felcsillan a halvány remény, hogy vannak dolgok ég és föld között, melyeket elfednek előlünk a sivár hétköznapiak – nevezetesen zászlók és girlandok.

Sajnálatos módon azonban a patriotizmus egyúttal olyan érzés is, amely gyakran hosszabb ideig hever parlagon, mint az az érintettek egészségének jót tenne. A nép barátai évtizedek óta tudják, mi hiányzik neki. Bizottságot alapítani mindig is a legnépszerűbb kulturális tevékenység volt, és a bizottságok között akadt egy, amelynek célkitűzései az összes többinél mélyebben gyökeredeztek a népesség valódi igényeiben. Ez pedig a Díszmenetszervező Főbizottság volt, amely a jövőbeli lehetőségek intuitív felismerése folytán már évtizedekkel ezelőtt állandó ülészakot hirdetett. Noha még egy hazafias győzelem eshetőségét is számításba vette, elsősorban ahhoz a híres mottóhoz tartotta magát, mely a háborús kellemetlenségekkel szemben a házasság ma már korántsem szokatlan útját részesíti előnyben az ország hatalmának növelése érdekében.⁴ Fennállásának éveit során a Díszmenetszervező Főbizottság hozzászólt a csalódásokhoz, ám a reményt, hogy egyszer végre akcióba lendülhet, sosem adta fel. Ha minden rendszalag szakad, és az események csak nem akarnak megtörténni, egy esemény emléknapja előbb-utóbb akkor is eljön, s ennek megünneplésébe teljes, évtizedeken át felgyülemlett lendülettel vethetik bele magukat, a gomblyukak pedig hirtelen nem is tudnak majd mit kezdeni mindazokkal a kitüntetésekkel, amelyeket egyetlen nap alatt rájuk aggatnak, harminc évnyi türelmet kárpótlandó.

³ Vö. Friedrich Schiller: Az örömhöz (Rónay György fordítása nyomán).

⁴ Utalás a szállóigére: Bella gerant alii, tu felix Austria nube! (Mások háborúskodjanak, te, boldog Ausztria, házasodj!)

Elérkezett az év, közeledett a nap. Lázás izgalom kerítette hatalmába az illetékes szerveket. Egyetlen gondolat keringett a fejekben és mozgatta a lábakat: díszmenet! A népnek díszmenet kell! Ez az a nagy alkalom, ahol végre *mindenki* jelen lehet! A valaha volt legnagyobb győzelmet fogjuk kivívni azáltal, ha sikerül élőképben megjeleníteni hazánk dicsőséges múltját. Az udvar felocsúdik régi letargiájából, vidéken pedig egymást érik az ünnepi gyűlések. Ez már önmagában akkora siker a Főbizottság részéről, mely minden várakozást felülmúl. De a Főbizottság tudja, még rengeteg teendője van, ha a társadalom valamennyi rétegét meg akarja nyerni egy olyan terv számára, amely a szociális kérdés egyetlen napig tartó megoldásával kecsegtet. Hát miként is vonakodhatna a nemesség attól, hogy részt vegyen a színjátékban, a polgárság attól, hogy kifizesse azt, vagy a nép, hogy végignézze? A Főbizottság megállás nélkül ülésezik, ügynökei pedig házról házra járnak. A művészet egy pillanat alatt a hazafias eszme szolgálatába állt. A szépségnek az a mámore, amelynek egyetlen kifejezni való gondolata sincs, alig várja a pillanatot, hogy teljes díszben mutatkozhasson. Nemes lovagunk, Jenő herceg,⁵ még soha senkit sem hagyott cserben, aki művészileg szorult helyzetbe kerülve hozzá fordult, sőt ha Rudolf szent hatalmát kell díszletezni az aacheni vár ősi termék császári pompájával, az egész művészegylet buzgón körbeveszi a világ urát, mint a csillagraj a napot.⁶ Minden műteremben festenek, szabnak és reménykednek. A legtöbb ember, akivel az utcán összefutunk, már bizakodva tekint a dicsőséges múltba, a vendéglőkben minden ételhordó rajnai palotagrófnak érzi magát.⁷ A díszmenet reménye olyan patriotizmust hívott életre, amely saját jogán akar létezni, és amely rég megfeledkezett mind a célról, amelyet szolgálnia, mind pedig a személyről, aki előtt tisztelegnie kéne. Nem a lelkesedés szülte a tervet, a terv szülte a lelkesedést. És ha kitörése napján nem záporoznak mindjárt érdemrendek, a nép elveszti a gondviselésbe vetett hitét...

Ekkor hivatalos közleményt adnak ki, amelyben a hódolat tárgyaként kiszemelt Legfelsőbb Hely nyilvánít köszönetet: a császárt meghatották a valódi hűség tanújelei, ahelyett azonban, hogy az évfordulót nagy csinnadrattával ünnepelnék meg, inkább azt kívánná, hogy a díszmenetre szánt energiát, időt és pénzt jótékony célokra fordítsák... A császári kívánságot tartalmazó lap a bizottság üléstermébe vitetik. Egy pillanatra néma csend lesz. Valamennyi jelenlévő bénultan mered maga elé. A történelmi viseletek egyik fanatikus rajongója úgy érzi, az uralkodóház történetének egy másik epizódjába csöppent, abba, amikor Alba bevonult

⁵ Savoyai Jenőről (1663–1736) van szó, aki nemcsak kiváló hadvezér, hanem nagyvonalú művészetpártoló és gyűjtő is volt. A *Prinz Eugen, der edle Ritter* egy 18. századi népdal.

⁶ Friedrich Schiller: Habsburg grófja (Jékely Zoltán fordítása nyomán).

⁷ Vö. Schiller: Habsburg grófja.

Németalföldre.⁸ Aztán csak állnak, mint számár a Fehérhegyen.⁹ Erre senki nem számított. „Az... hála!”¹⁰ nyögi ki végre az elnök, de itt megakad a nyelve. Teljes testi épségben élte meg a jubileumi évet, és most odaveszett egy egész élet munkája! Nem, ezt mégsem gondolhatják komolyan; beleköptek a levesünkbe, de nem eszik azt olyan forrón. Lehetetlen, hogy a Legfelsőbb Hely olyan hazafiatlan legyen, hogy elgáncsoljon egy díszmenetet. Akkor is megtartjuk! És ha a birodalom fel is bomlik – a bizottság nem fog feloszlani! Ki az első, ki kapitányát a bajban elhagyja?¹¹ A jelenlévők pedig egy emberként emelkednek fel, és úgy döntenek, folytatják. Néhány libertinus máris szót kér, és kijelenti, előbb lépne ki az államszövetségből, mint a Főbizottságból. Valaki adómegtagadásra szólít fel. Másvalaki azt javasolja, menjenek a cseh erdőkbe és szükség esetén alapítsanak rablóbandát. A harmadik mérsékletre int és megígéri, hogy egyik képviselő ismerőse fel fog szólalni az ügy érdekében. A negyedik közbeveti, hogy azzal nem mennek sokra, tekintve, hogy a korona döntéseit a parlament nem vitathatja. Megint másvalaki szerint viszont így legalább beszélne róla, illetve fontos lenne, hogy népgyűléseken és a sajtóban is megfuttassák az ügyet. Azt az elmeháborodottat, akinek van mersze azt mondani, hogy ehhez nem adja a nevét, és el kell ismerni, hogy az idős uralkodó kívánsága a népei iránt érzett szeretetből fakad, azzal a bekiabálással szakítják félbe, hogy „De hát a turizmus!”, majd kipenderítik. Végül valakinek sikerül egy olyan javaslattal előállnia, amelyet egyhangúlag elfogadnak: újabb jóindulatú kísérletet fognak tenni a díszmenet engedélyeztetésére egy udvarhölgy támogatását kérve. A következő ülést hétfőre tűzik ki, amikor ismertetni fogják a közbenjárási kísérlet eredményét... Az eredmény elszomorító. A Legfelsőbb Hely kitartott abbéli véleménye mellett, hogy a jótékony cselekedetek által méltóbban tisztelegnek előtte és jobban szolgálják népét, mint holmi díszmenettel. Amikor közli a hírt az udvarhölgyet ismerő és így harminc éve széleskörű megbecsülésnek örvendő bizottsági tag, példátlan tumultus támad. „Stréber!” és ehhez hasonló kiáltások hallatszanak, artikulálatlan üvöltések, melyekből csupán az udvarhölgyekkel szembeni durva tiszteletlenség vehető ki. És ezért volt az a hosszú küzdelem! Vajon a Legfelsőbb Hely kívánsága miért volna tiltás ránk nézvést, kérdezi valaki gúnyosan. Mi köze van a Legfelsőbb Helynek ahhoz, hogy a tiszteletére díszmenetet szerveznek? A történelmi viseletek fanatikus rajongója abban reménykedik, hogy legalább egy Wallenstein-jelenetet

⁸ Fernando Álvarez de Toledo y Pimentel, Alba III. hercege (1507–1582), 1567-ben a spanyol seregek élén bevonult Németalföldre. Ezután tört ki a nyolcvanéves háború, ami Hollandia függetlenségének kinyilvánításával ért véget.

⁹ A fehérhegyi csatára 1620-ban, a harmincéves háború alatt került sor Prága közelében, a Habsburg seregek győzelmével zárult.

¹⁰ Vö. Friedrich Schiller: Wallenstein halála (Áprily Lajos fordítása). Az eredeti sor: „Az osztrák hála!”

¹¹ Vö. Friedrich Schiller: Haramiák (Déry Tibor fordítása).

össze tudnak hozni, azt bemutatandó, miként esik el a lakosság egy látványtól. Valaki rávilágít arra, hogy legvégső esetben a parádés kocsis és a barikád célszerűen ötvözhető... Az izgalom áterjed az utcákra is, a kávéházakban egyetlen beszédtema van. Az egyik napilap különszámmal jelentkezik, amelyben az a nyugtalanító hír áll, hogy a Legfelsőbb Hely nemcsak a díszmenetet, hanem az ováció valamennyi formáját ellenzi, és ragaszkodik ahhoz a kívánsághoz, hogy az ünneplés jótékony adakozásban nyilvánuljon meg. Ezzel az utolsó remény is elveszett. A nép forrongani kezd. Konfliktusok botlanak meg, de senkit sem érdekelnek. Valaki felpillant egy ház tetejére, de rá se hederítenek. Helyette mindenki egy agitátorra figyel, aki a köré gyűlteknek az új kereskedelmi egyezmény káros voltáról akar beszélni. Most már érzi a polgár, hol szorít a cipő. Napról napra növekszik a politika iránti érdeklődés. A Díszmenetszervező Főbizottság rendkívüli ülést hív össze, és úgy határoz, nem oszlik fel. Kénytelen viszont új elnököt választani, miután az előzőt, harminc évnyi hazafias tevékenységgel a háta mögött, felségsértés vádjával tartóztatták le.

Örömrivalgás és jajveszékelés¹

1908. december

Urunk, szabadíts meg minket a szenvedéstől, és vess véget örömnepünknek! – kiáltotta az osztrák az 1908-as év végén, azzal ernyedten a történelem heverőjére dőlt. Betegen, szerencse nélkül hurcolta a napok terhét;² ám Goethe kincskeresőjével ellentétben neki ez volt a varázsigéje: víg ünnep újra, gyötrő hét!...³

Most meg itt állunk – mi, akik nem kaptunk érdemrendet –, és arra kell rájönnünk, hogy az egész nem érte meg a fáradságot. Talán díszmenetet kellett volna szerveznünk? Volt idő – mindnyájan megéltük őket –, amikor az érdemrendmentesség kitüntetését könnyebb volt megszerezni, mint manapság, amikor az embernek ugyanezért már rendkívüli érdemekkel kell kiemelkednie. Nem egyszerű. És melyikünk szeretne a Császári Jubileum Tiszteletére Összeülő Díszmenetszervező Főbizottság Elnökének helyében lenni, aki kénytelen beérni ezzel a címmel, és aki december 2-án annak ellenére is pórul járt, hogy utánajárt a dolognak a császári *Wiener Zeitung* közlönyrészében?⁴ Ó, álmoknak éve, ó, ébredésnek napja! Az ember mindig csak akkor jön rá, hogy nagy igyekezetében tévúton járt, mikor már késő. Mert az út végén az a bölcsesség várja, hogy az érdemrendek odaítélésekor egy díszmenetnél sokkal többet nyom a latba az, ha végül nem tartják meg. Minthogy azonban e másik úttal még senki sem próbálkozott, az ember az idők végezetéig sötétben fog tapogatódzni, azaz sosem jut már ki a kegynek abból az útvesztőjéből, ahová így hiába csúszott-mászott be. Ám ezt a sorsot csakis saját óvatlanságának köszönheti. Hiszen a díszmenet és az érdemrend két külön dolog. Egy díszmenet szélsőséges esetben a császári akarattal szembeszegülve is engedélyeztethető, egy érdemrend viszont soha és semmikor. Ezt a különbséget még egy gyerek is érti, főként azok a gyerekek, akik a császár elképzelése szerint a jubileumi év jótékony felajánlásainak kedvezményezettjei lettek volna. Ezért csak semmi túlzott empátia a szegények legszegényebbjeivel, a Díszmenetszervező Bizottság tagjaival szemben, akiről idén mindenki megfeledkezett. Az igazságszolgáltatás megindul a maga útján, a kifizetetlen számlák nem részesülnek amnesztiában, és miért kellett még a császári sátor virágaival is adósnak maradniuk?

¹ Jubel und Jammer. In Karl Kraus: Die chinesische Mauer, 265–271.

² Johann Wolfgang von Goethe: A kincskereső (Fodor András fordítása nyomán).

³ Vö. Goethe: A kincskereső. Az eredetiben: „gyötrő hét, víg ünnep újra!”

⁴ Az osztrák kormányzervek 1703 és 2023 között megjelenő napilapja.

Nem egyszerű. Ha lehetséges volna mindazt a rengeteg verejtéket, hűséget és egyéb szekrétumot, amely Pozsony és Passau között az év hozadéka volt, egyetlen pukedlibe sűríteni, még a kozmosz is belátná, hogy valamennyi kitüntetés a Tejútján jár! Így viszont kárba ment a sok munka, és pont azok húzták a rövidebbet, akik a legtöbbet robotoltak. „Így fest az apai hűség? Ez a fizetség a szeretetért?” Most már talán tényleg csak a cseh erdők maradtak! „Bizalom, tántoríthatatlan hűség”, kiált a banda elnöke, „de nincs irgalom!... Hogy kérleltem – sírva fakadtak volna a kövek, s ő mégis, mégis – Ó, ha az egész természet harsonáján fújhatnék zendülést!” Moor Károly főbizottsági elnök kiáltotta egykor ezeket az osztrák szavakat: „Ezt a gyémántot egy pénzügyi tanácsosról szedtem le, aki a legtöbbet ígérőnek osztogatta a címeket, hivatalokat, s a búsuló hazafit elutasította küszöbéről”...⁵ Mégis miféle állapotok ezek? Aki nem szerez érdemeket, az már meg sem kapja őket? Megint a jó öreg osztrák slamposság. De legalább egy új hang az emberi méltóság kirakodóvásárán.

Köszönetet csak a satíráíró mond érte. Hiszen már rég elege volt abból a valóságból, ahol épp a leginkább elkoptatott titulus – a címvadászé – állta a legtovább a gúny csapásait. A célját nem kiérdemlő, hanem jutalomként váró iparkodás nevetségessége; annak a megtiszteltetésnek a közönségessége, amely a mennyeknek országába jut, ha átmegy egy gomb lyukán; a nem értékekből, hanem a hírnévből táplálkozó hiúság üressége – ezekre ma is akad vevő, és ha érdemrendet adnának az emberi jogok terén mutatott engedékenységet, kortársaink véresre rohangálnák a lábukat. A társadalmat rendszalagok tartják egyben, a kitaláltjai pedig azok a mártírok, akik kereszt nélkül maradtak. Mindig ugyanaz a nóta – az ostobaságé, amely akkor is szerepelni akar, amikor csillagot vágna a fejébe a világ elpusztításában szerzett érdemeiért. Ezért mond tehát köszönetet a humor az új hangért. Korunk új játékszerrel lepett meg bennünket, akiket a jubileumi év forgataga már nem készlet összehasonlítgatásra, és akiket még a vályú körüli tülekedés sem képes hazafias anekdotázásra bírni: a csöbe húzott stréber figurájáról van szó, aki előre kicsengette az emberi méltóság árát, aztán mégsem kapott érdemrendet; aki a hazáért eltúrta, hogy arcon köpjék, és a végén idealistaként jött ki az egészből. Aki feláldozta magát a hazaszeretet oltárán, de minden személyes haszon nélkül, lévén, hogy az oltárt nem fizették ki.

Vért és vagyont!⁶ – ettől visszhangzott Ausztria egy éven át. A vagyont a cégbíróasztaltól kellett kiperelni, a vért pedig a Ringstraßen ontották, amikor az az ötletük támadt, hogy ezt a sötét országot lampionokkal világítsák ki. Ezt a színjátékot egyetlen néző sem felejtje el egykönnyen. Mert december 1-jén annak alkalmából, hogy Bécs tíz év után végre megint rendesen ki volt

⁵ Schiller: Haramiak (Déry Tibor fordítása). Kraus több helyről, kihagyásokkal idéz.

⁶ Utalás az osztrák császári himnusz egyik sorára.

világítva, másfélmillióan vonultak az utcára. Amikor az utcák rosszul vannak kivilágítva, ugyanennyien maradnak otthon – és nem is történik semmiféle szerencsétlenség az utakon. De még a legjobb világítás sem képes megakadályozni a szerencsétlenséget, ha azt hirtelen mindenki látni akarja. A sors tekintettel volt a jótékonyági akció szlogenjére („A gyermekekért!”), így a vártnál jóval kevesebb gyerekkoponyát loccsantottak szét, a legtöbben pedig, a csecsemőktől kezdve le egészen a községi tanácsosokig, ép bőrrel megúszták. Kifejezetten kevesen veszítették életüket. Az a kevés is csak magának köszönheti, nyilatkozta a rendőrség. A boncolás során ugyanis kiderült, hogy az illetők egészségi állapota gyenge volt, így nem lett volna szabad kitenniük magukat a hazafias lelkesedéssel járó veszélyeknek. Sebesülésekkel mindösszesen százöt ember távozott, és róluk is azt feltételezik, hogy bordatörésre való hajlamuk rendőrorvosilag bizonyítható. Hogy más baj nem történt, az az uralkodói évfordulót teljes testi épségben átvészelő lakosság makkegészségének biztos jele. És mi tehetne túl a rendezett családi életnek azon a képén, amely még a hömpölygő tömeg káoszában is megható osztrákságról tett tanúbizonyságot: apa – halott, anya – idegsock, fiú – zúzódás a térden, lány – horzsolások. „Az ég legyen veletek, gyerekek, megyek jubilírozni!” – köszönt el szeretteitől egy életbe belefáradt bécsi. Tettének oka ismeretlen. A rendőri jelentés persze csak a betegekről tett említést, azt elhallgatta, hogy az ünnepnapon elhunytak közt öngyilkosok is voltak... A szerencsétlenség bekövetkezte után „számos kíváncsiskodó bukkant fel, hogy megtekintse a szerencsétlenség színhelyét”, ám addigra a szerencsétlenség már annyira érzéketlenné vált a kíváncsiság provokációival szemben, hogy beérte a csendes megvetéssel.

Halottak nélkül se Bécsben, se Prágában nincs ünneplés. Itt a féktelen öröm, ott sortűz végez az emberekkel. A nemzetek versenyt hódolnak egymással. Itt oszlopokat állítanak fel, ott akasztófát. Az újságok kettős könyvelést vezetnek: a világításért felelős cégek listája mellett a sebesültek jegyzéke, az ünnepi előadáson megjelentek jegyzéke mellett a halottak listája. A politika a jövő emberét látja a hóhérban, az ünnepi körtáncot pedig a hirdetési ügynökök betétje zárja... A humor időközben eszméletét veszítette a nagy forgatagban. Aztán remegő kézzel védekezik az időskor nyugalma megzavaró gyalázat ellen. Visszapillant Ausztria jövőjére, és így esdekel: Urunk, vess véget örömmünepünknek!

A látnivalókról¹

1908. november

Azt olvasom, hogy Ribinszkben, az orosz járási székhelyen, az emlékművek fenntartására elkülönített összegeket ezentúl a nyilvános illemhelyek fenntartására fordítják. Más városokban épp fordítva járnak el. Köztes megoldás nincs. De ha választhatnék, gondolkodás nélkül a ribinszki szisztéma mellett döntenék.

Némely megnyilvánulásomból talán sejthető volt, hogy ki nem állhatom a látnivalókat. Nem mintha vak lennék egy lovas szobor művészi kiválósága iránt. Csak azt gondolom, hogy az a rengeteg lovas szobor, amelyeken nyomorult kis életünk során át kell verekednünk magunkat, olyan mértékben gátol minket fejlődésünkben, hogy idővel képtelenek leszünk lovas szobrokat alkotni. Ez valaha paradox volt, de a mai kor bebizonyítja, mondja Hamlet.² Sírja ma Helsingør egyik látnivalója. De hogyan maradhatott fenn, mikor a kegyeletteljes angol fürdővendégeknek az a szokásuk, hogy szuvenir gyanánt hazavisznek magukkal egyet a sírt jelölő kövekből? Hát úgy maradt fenn, hogy a hotel portása minden szezon előtt berendel egy rakomány kavicsot, nehogy elfogyjon a készlet. Ha az angol fürdővendégek kegyeletén múlna, Hamlet sírja már rég a múlté lenne.

És hasonlóan áll a dolog minden más látnivalóval is. Annyi van belőlük, hogy az ember mást se csinál, mint néz, alkotni meg elfelejt. A művészetnek az a célja, hogy port hintsen a szemünkbe. Ha a világ színpadán nem működnek a dolgok – belép a zenekar. És mintha még az emberek esztétikai értékei is csak arra szolgálnának, hogy ne kapjuk el tekintetünket az ocsmányságaikról. Például semmi bajom sem lenne azzal, ha egy bécsi kocsis átvágna – csak ne azon a kedélyeskedő hangon tenné! Azt is örömmel venném, ha egy olasz kocsmáros elválná a torkom – feltéve, ha nem azzal az ábrándos mozdulattal teszi! Az élet kellemetlenségeit csak és kizárólag esztétikai kárpótlás nélkül vagyok hajlandó elviselni, és amikor ideges vagyok, nincs türelmem a festményre kívánczó gesztusokhoz. Addig nem számít, hogy hamisak a hangszerek, amíg nem akarnak önálló szólamot játszani – onnantól viszont a lehető legéberebbnek kell lennünk. A cukormázzal leöntött szar az egyetlen olyan illúzió, amellyel szemben előítéleteim vannak. Tudom, nem mindenki gondolkodik így. A saját kedélyének feljavítására képtelen kispolgárt állandóan emlékeztetni kell arra, hogy az élet szép. Még a szerelemhez is használati utasításra szorul. Csak akkor hiszi el, hogy ó, a szerelem, a szerelem mily csodás, csak értse az ember a varázst, mikor erről egy sanzonénekes is biztosította. Ez

¹ Von den Sehenswürdigkeiten. In Karl Kraus: Die chinesische Mauer, 282–289.

² Shakespeare: Hamlet (Arany János fordítása).

viszont felébreszti becsvágyát, amitől olyanokat beszél, hogy aki nem tudja élvezni a szerelmet, az inkább hagyja a dolgot, mert hát egész egyszerűen hülye. Az ember választhat: vagy hülyének tartják, vagy képes élvezni a szerelmet, és természetesen az utóbbi mellett dönt. A szerelemben és az életben is kész dolgok elé kell állítani, különben nem látja meg bennük a szépet. Átvág egy téren, ahol zöldeges kofák standjai állnak. Valami hiányzik a kispolgárnak. Azóta viszont minden rendben van, mióta a zöldeges kofák fölé egy bronz tábornagy tornyosul. Mindent, ami az életben értékes, az orra elé kell dugni. Egy sanzonénekes elmagyarázza neki a szerelem lényegét, egy emlékmű még ennél is nagyobb érdekekre figyelmezteti, így ezekről a szemléltető eszközökről semmi szín alatt nem mondhat le.

Ribinszkben boldogtalan lenne. Képzeljük csak el, hogy a pályaudvarra megérkezve máris emlékművekre vágyna – ez beláthatatlan következményekkel járna. Várhatna, amíg vissza nem ér Berlinbe. Ott már mindenről előre gondoskodtak. Egyszer ugyanis megkérdeztem egy rendőrtől a Tiergartenben, hol találom a legközelebbi –, az pedig meg sem várta, hogy befejezzem, hanem Renyhe Ottó emlékműve felé irányított.³

Minthogy azonban a tapasztalat azt mutatja, hogy egyedül a kutyák elég okosak ahhoz, hogy a látnivalókat hasznos oldalukról nézzék, amitől még a porosz történelem mérföldkövei sem képesek elriasztani őket, ránk, emberekre roppant nehéz idők járnak. Ha körülnézünk, eddig csak a bécsi városvezetés volt elég leleményes ahhoz, hogy félig-meddig sikeres megoldást találjon arra a problémára, hogyan köthető össze a kellemes a haszonnal. Csak ők voltak elég okosak ahhoz, hogy a polgárok esztétikai szükségleteit még ott kielégítsék, ahol jelentkeznek. Vagyis a városközpontban, ahol pár lépcsőfokon olyan látnivalóhoz jutunk le, amelynek fenntartására még a ribinszkiek sem sajnálnák a pénzt. Mert a modern építészet csodái mellett egy varázslatos hirtelenséggel felbukkanó akvárium a biztos recept arra, hogy a látogató több időt töltsön odalent, mint amennyit eredetileg szándékozott, és mindenki örömmel tesz eleget annak a felszólításnak, hogy az aranyhalakat is szemügyre vegye, mielőtt elhagyná a helyiséget. Állítólag előfordul, hogy a turisták idegenvezetővel érkeznek a helyszínre, aki rendszerint a múzeumlátogatás és az óriáskerekezés közé iktatja be ezt a programpontot.

Városunk egyébként is bővelkedik az olyan látnivalókban, amelyek kizárólag a szem számára jelentenek örömet. Bécs utcái kultúrával vannak kikövezve, miközben más városokban már aszfalttal burkolják őket. A múlt itt összeér a jelennel, ami a híres bécsi pontatlanságra is magyarázatot ad. A vasúti idő néhány perccel le van maradva a városi időtől, a városi idő viszont néhány évtizeddel van lemaradva a közép-európai időtől. Múltban messze más népek előtt

³ Renyhe Ottó (1346–1379) bajor herceg, Brandenburg örgrófja.

járunk. De épp a különböző koroknak ez a színes egyvelege adja városképünk vonzerejét. Már abból is tudhatjuk, hogy némileg trehányul bánnak az időrenddel, ha egy éjszakai mulatóból a következő népdal szüremlik ki: „Gyerekek, aki le van égve, az maradjon otthon, én viszont ma csak holnap megyek haza”. A mulatótól csak pár lépés a középkor, ugyanis szemben áll a Stephansdom, bal oldalán lovas kocsis megállóval, a jobbon pedig Neidhart von Reuenthal sírjával.⁴ Ugyanígyen kényelmes dolguk van az egyik szórakozóhely vendégeinek, akik az épületből kilépve, hosszas keresgélés nélkül is Nagy Károly⁵ emlékművébe és sűrű omnibuszforgalomba botlanak. A „Grinzingi”-ből kijőve szemközt egy hercegi kriptát találunk. És akinek már volt szerencséje a járda vonallal elválasztott részén belefutnia Bécs néhány tiszteletreméltó jelképébe,⁶ az nem hagyhatja ki a nevezetes tuskót sem, amelyet vándorló lakatosinasok vertek tele szögekkel, és amely mellett apró tábla hirdeti: „A Vastuskó mondája húsz fillérért megvásárolható a portásnál”. Ez a portás szerencsésebb helyzetben van, mint dán kollégája: keres a mondán, és a szögeket sem kell folyton pótolnia.

Kimondhatjuk tehát, hogy Ausztriában a régi idők új szelei fűjdogálnak. Ha városunk praktikus célokat szolgáló középületei nem is mindig látványosak, látnivalóinak kialakítása mindig tökéletesen praktikus. Ettől viszont még ugyanúgy csak látnivalók – és túl sok van belőlük. Ha ehhez hozzávesszük, hogy az itt élő emberek maguk is inkább dekoratív, semmint valós célt szolgálnak, némi fogalmat alkothatunk az itteni életet sújtó nehézségekről. A német észak díszítőérzéke olyannyira kifinomult, hogy még egy darab sajt is csak salátalevélen kerülhet az asztalra. Az osztrákok önmaguknak felszolgált salátalevele egy érdemrend. És sokan akadnak köztük, akik a szó létező összes értelmében salátalétet folytatnak. Az az állomásfőnök, akivel méltóságos urak is szóba állnak, azt példázza, amikor a saláta öncéllá válik. Üdén fest, az összes gyorsvonatnak megmutatják, gyakorlati haszna viszont nincs. A vasúti közlekedés prózai feladatait a szomszédos állomás főnökének kell ellátnia, aki egész évben nem találkozik méltóságos urakkal. De ő a kivétel – a legtöbb hivatalnok csak látnivaló, és az ő fenntartásuk érdekében van szükség a lakosság esztétikai érzékének ingerlésére. Városunk legújabb különleges díszje az a rendőrtanácsos, aki azért fakadt sírva a tárgyalóteremben, mert gonosz emberek azt feltételezték róla, hogy képes némi életet élni. Ugyanezt látjuk az élet valamennyi területén: előre szoltam, hogy a festőiség stigmája kitüntetéssé és a jól végzett munka jelévé fog válni, a célemberek helyét pedig mindenhol salátaemberek veszik át. Már a minket kiszolgáló emberek is látnivalók. A kocsisnak egyénisége van, én meg nem jutok el sehová. A

⁴ Neidhart von Reuenthal (13. század első fele) minnesänger, aki Bécsben alkotott.

⁵ I. Nagy Károly (742–814) a Frank Birodalom megalapítója és első császára.

⁶ A 20. század eleji Bécsben a prostituáltak kizárólag a felfestéssel kijelölt utcaszakaszokon „strichelhettek”.

pincér temperamentumos, én meg várhatok a vacsorámra. A szenesember jókedvűen énekel a szekeren, én meg megfagyok.

De nincs okunk a panaszra. Hiszen az emberiség szabad – súlyos harcok árán kivívta magának az általános fázasztójogot. Szívesebben nyomorog műemlékek között, semhogy mellékhelyiségekben dúskáljon. Nagy ritkán viszont mégis valami megmagyarázhatatlan sóvárgás fog el minket Ribinszk, az orosz járási székhely után.